

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЧАЙЗИНГУ)

Макаренко Тетяна Євгенівна

Визначено умови стратегічного забезпечення інвестиційної безпеки малого та середнього бізнесу в Україні на прикладі франчайзингу як необхідної передумови для створення сприятливого інвестиційного середовища. Важливим елементом для створення конкурентоспроможної економіки й попередження загроз економічній безпеці є забезпечення зв'язку між інститутом франчайзингу та інвестиційною безпекою держави, які здебільшого розглядаються відокремлено.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна безпека, малий і середній бізнес, франчайзинг.

Makarenko Tetiana

THE STRATEGY OF PROVIDING THE INVESTMENTS SECURITY OF THE SMBs IN UKRAINE (THE FRANCHISING CASE STUDY)

Establishing relation between franchising and investments security, the two notions are usually viewed separately from each other, is an important element in the creation of a competitive economy and forestalling threats to national economic security. Development of the franchising as an indispensable precondition for the favourable investment environment creation was studied.

Keywords: economic security, investment security, SMBs, franchising.

Забезпечення інвестиційної безпеки малого та середнього бізнесу в Україні є одним із пріоритетів державної інвестиційної політики, від реалізації якої залежить майбутнє держави і її спроможність гарантувати фінансову стабільність, що дає потужний поштовх для розвитку економіки держави. Сучасний світовий досвід організації інвестиційних потоків доводить, що найбільш доцільною формою здійснення інвестицій для малого й середнього бізнесу є франчайзинг. На його частку припадає близько 0,8 % номінального ВВП України [1], а темпи зростання у 2012–2015 рр. перевищили 26 % [2], що дає підстави розглядати його як один із найбільш застосовуваних інструментів здійснення інвестицій та експансії капіталу.

Теоретичну основу дослідження становили роботи провідних вітчизняних і закордонних учених, фахівців з безпе-

кознавства, таких, як В. Амітан, О. Амоша, О. Білорус, З. Варналій, В. Кириленко, В. Геєць, Г. Пастернак-Таранушенко, Р. Покотиленко, Я. Жаліло, О. Шевченко, О. Яковлева та ін.

Помітний внесок у вивчення процесів розвитку франчайзингових відносин та їх впливу на економічний розвиток у країнах світу, конкурентоспроможності національних економік, національної безпеки, міжнародних інвестиційних процесів зробили такі науковці, як А. Цірат, Г. Цірат, Г. Андрошук, О. Кохановська, В. Денисюк, М. Зархін, Н. Кузнецова, Н. Широбокова, С. Сосна, М. Терещенко, В. Ляшенко, Ю. Бондаренко, В. Довгань, І. Рикова, Г. Штумпф, О. Гармашова, А. Сухоруков, Р. Шишка, Д. Прейгер, В. Косевцов.

З-поміж досліджень франчайзингу як важеля економічної інтеграції варто виокремити праці таких західних учених,

як Пітер К'юп, Ервін К'юп, Алдо Нікотра, Альфредо Мігел О'Фарел, Ендрю Шерман, Анна Вотсон, Девід Кербі, Алекс Конігсберг, Альдо Фрігнані, Ентоні Мейр, Арріс Іккос.

Мета цієї статті – визначити умови стратегічного забезпечення інвестиційної безпеки малого та середнього бізнесу в Україні на прикладі франчайзингу як необхідної передумови для створення сприятливого інвестиційного середовища.

Для України франчайзинг відкриває значні перспективи і водночас зумовлює вагомі ризики. Це пояснюється тим, що конкурентні переваги франчайзі теоретично можуть призвести до банкрутства місцевих виробників і, як наслідок, – підвищення рівня безробіття. Звичайно, з економічного погляду це є виправданим: більш ефективні виробники витісняють слабших конкурентів. Але в багатьох випадках виникає протидія, спрямована на захист національних інтересів. При цьому в умовах істотної потреби в залученні фінансових ресурсів у сектор малого та середнього підприємництва (МСП) України франчайзинг має найвищі перспективи щодо розвитку конкурентного середовища, інновацій, акумуляції капіталу, створення робочих місць, що, своєю чергою, сприяє підвищенню економічного та соціального ефекту від реалізації проекту міжнародного франчайзингу.

Ключовими загрозами для забезпечення інвестиційної безпеки МСП є такі.

1. Загострення проблем у сфері докладання праці. Зростання рівня безробіття реєструють у всіх регіонах України. Показники безробіття в тих регіонах, які вже раніше характеризувалися високим його рівнем, набули критичної межі. Оплата праці у структурі доходів населення становить лише 40,7 % [3, 373]. При цьому все ще існує значна частка населення, у т.ч. працюючого, розмір середньодушового доходу яких залишається нижчим за прожитковий мінімум, що свідчить про невтішні тенденції щодо поширення бідності серед населення. Сума заборгованості підприємств з виплати заробітної плати сягає майже 2 млрд грн.

У цьому контексті найбільшими внутрішніми загрозами інвестиційній безпеці України є: зниження купівельної спроможності населення та зменшення попиту внутрішнього ринку України; зниження інвестиційної орієнтованості державних фінансів, частина коштів яких вимушено орієнтується на забезпечення підвищених соціальних потреб населення (у листопаді 2011 р. фонд допомоги з безробіття становив 252 млн грн, у листопаді 2015 р. збільшився на 81 % і становив 457 млн грн порівняно із 2011 р.) [4]¹. Низька інвестиційна активність перешкоджає залученню інвестиційних ресурсів (рис. 1). Важливим для України залишається питання про втримання своєї фінансової і політичної незалежності. Тому необхідно знайти оптимальний баланс між прямими іноземними інвестиціями та залученням ресурсів вітчизняних інвесторів, лібералізацією економічних і податкових умов для інвестиційної діяльності (табл. 1).

Отримані результати дослідження можуть бути використані МСП України, а також вітчизняними та іноземними інвесторами для планування на короткострокову перспективу інвестиційної діяльності. Залучення ресурсів і застаріла структура інвестицій залишається однією з важливих проблем для України, вирішення яких сприяє появі позитивних довгострокових тенденцій.

2. Підприємствам малого та середнього бізнесу не вистачає правової підтримки з боку профільних міністерств та уряду. Не відбувається полегшення податкового навантаження. Зменшення видаткової частини бюджету цих підприємств призвело до масових звільнень і скорочення кількості робочих місць. Ситуація, що склалася, змушує МСП або не виходити з «тіні», або йти в «тінь», і це становить неабияку загрозу інвестиційній безпеці в країні. Хоча саме легальний бізнес є стратегічно важливим з погляду життєзабезпечення суспільства

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

та забезпечення інвестиційної безпеки держави.

3. Процес становлення і розвитку малого бізнесу в Україні відбувається в умовах різкого обмеження фінансових ресурсів. Валютна дестабілізація та виведення з ринку десятків неплатоспроможних фінансових установ, зокрема таких, як Дельта Банк, банки «Надра», VAB Банк, Імексбанк, «Фінансита кредит» [5], є дуже болючою для населення. У такій ситуації політика НБУ має гарантувати захист інвесторів, у т.ч. іноземних. Одним із напрямів такого захисту може бути надання можливості фізичним особам, що мають банківські «заморожені» інвестиції, трансформувати їх у реаліза-

цію проекту франшизи (рис. 2). З огляду на останні події цей механізм допоможе частково нівелювати різке загострення соціальної ситуації в країні. Механізм трансформації депозитів інвесторів може бути включено до програми взаємодії з ЄС. Інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір є одним із пріоритетів національних інтересів.

Неналежна увага до зазначеного питання призводить до виникнення загрози інвестиційній безпеці – зростання ризиків соціальної напруги серед населення, зниження рівня інвестиційної діяльності. У цьому контексті для зміцнення інвестиційної безпеки держави необхід-

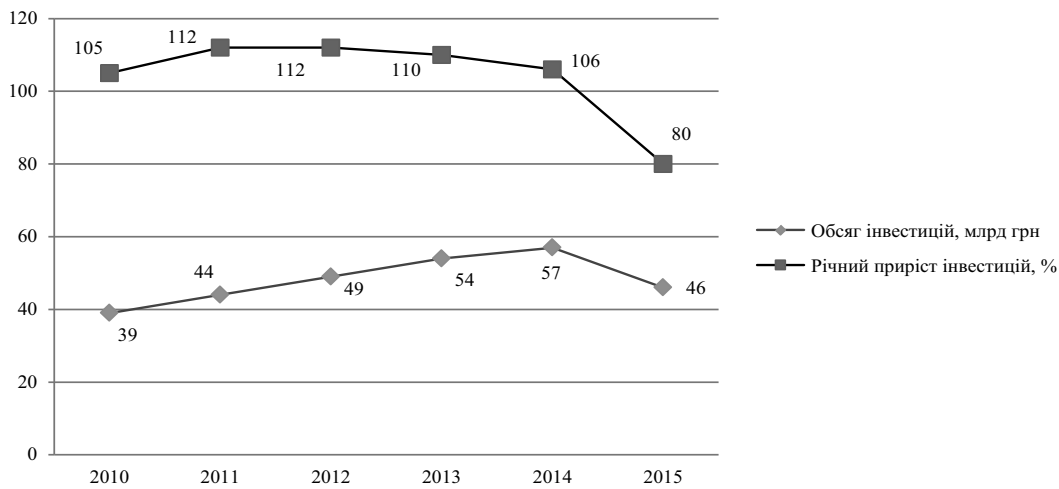

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Україну

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Інвестиції в Україну		Інвестиції з України	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Сільське, лісове та рибне господарство	594,1	1,3	19,3	0,3
Промисловість	14817,1	32,3	130,1	2,0
Будівництво	1289,0	2,8	1,9	0,0
Оптова та роздрібна торгівля	6019,2	13,1	116,0	1,8
Транспорт, складське господарство, поштова діяльність	1144,3	2,5	24,3	0,4
Фінансова та страхова діяльність	11537,4	25,1	567,6	8,9
Операції з нерухомим майном	3804,4	8,3	50,7	0,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	2837,0	6,2	5429,0	85,5
Інші	3873,5	8,4	13,3	0,3
<i>Разом</i>	<i>45916,0</i>	<i>100</i>	<i>6352,2</i>	<i>100</i>

Джерело: [3, 239, 242]

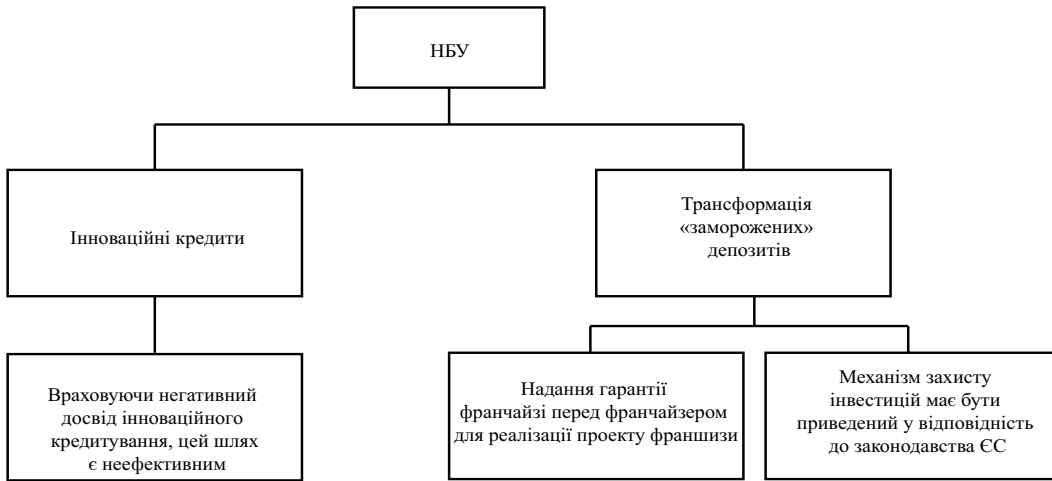

Рис. 2. Стратегія трансформації внутрішніх «заморожених» інвестицій фізичних осіб

на наявність нормативно-правового підґрунтя щодо створення належних умов для успішного розвитку МСП, де одним з інструментів може стати інститут франчайзингу.

Повертаючись з війни, що нині точиться на сході країни, людина занурюється в іншу реальність – коли потрібно займатися пошуком роботи або клопотати про фінансову допомогу, налагоджувати побут та стосунки. «У рамках програми *VetFran* багатьом ветеранам франчайзі надається пільга на сплату комісії за користування франшизою від 10–25 %, що є суттєвою сумою і може дозволити власникам франшиз найняти двох-трьох працівників протягом кількох місяців, доки вони отримають оборотні кошти й запустять бізнес. Досвід США у створенні економічних умов та організації інфраструктури для розвитку франчайзингового бізнесу має стати хорошим прикладом для наслідування. Активісти федерації франчайзингу України вже давно проводять роботу щодо створення команди лобістів із впровадження досвіду *VetFran* в Україні» [6].

Феномен інституту франчайзингу є одним із ключових в осмисленні специфіки МСП та інвестиційної безпеки держави, а також в концептуалізації стратегії їх взаємодії. МСП відіграє важливу роль у національній економіці і визначає темпи економічного зростання.

Наприклад, загальний внесок франчайзингу в економіку Великої Британії у 2013 р. становив 13,7 млрд фунтів стерлінгів, що відповідало майже 1 % ВВП країни [7]. Загальний внесок франчайзингу в економіку України становив у 2013 р. 9,3 млрд грн [8], або 0,64 % номінального ВВП країни (рис. 3).

Вітчизняний ринок франчайзингу пропонує різноманітні франшизи у сфері дошкільної освіти, громадському харчуванні, галузі нерухомості, торгівлі, B2B-послугах з доступним діапазоном вартості та з шістнадцятирічним досвідом роботи. Інститут франчайзингу виробляє стратегії, визначає перспективні напрями, опрацьовує тактику ведення бізнесу, співпрацює з державними органами щодо створення механізмів створення і підтримки підприємств, їх впровадження та контролю, здатний генерувати ідеї і залучати інвестиції.

Інститут франчайзингу має позитивний вплив на інвестиційну безпеку України в контексті:

- прямих іноземних інвестицій як джерело нових технологій, навиків менеджменту, системи маркетингу. Як результат, розвиток конкурентного середовища, інновацій, акумуляція капіталу, створення робочих місць, що, своєю чергою, сприяє підвищенню економічного і соціального ефекту від реалізації проекту міжнародного франчайзингу;

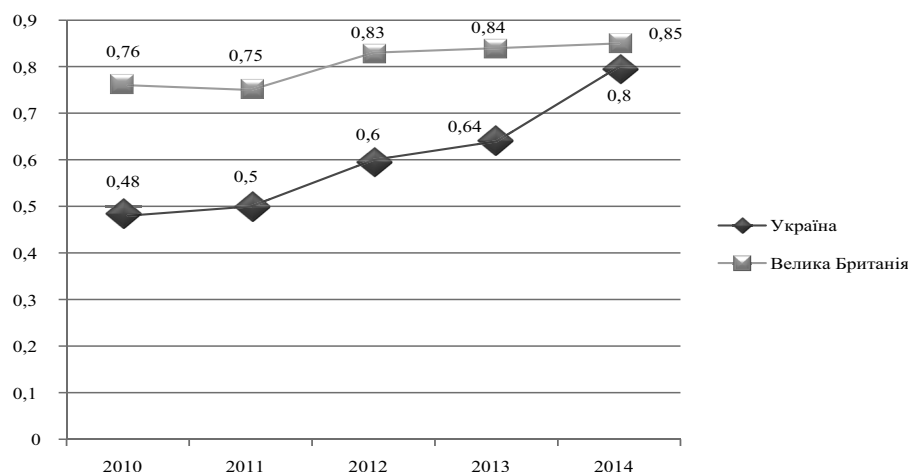

Рис. 3. Частка франчайзингу у ВВП України і Великої Британії, 2010–2014 рр.

Джерело: складено автором на основі даних Британської асоціації франчайзингу та Української асоціації роботодавців у галузі франчайзингу [7–8].

- модернізації залучення світових моделей виробничих технологій і організації праці. Спостерігається збільшення обсягів виробництва, що є актуальним в умовах економічної кризи. Передання сучасних технологій щодо впровадження нових потужностей, підвищення продуктивності праці, які є результатом залучення іноземних інвестицій, сприяють збільшенню обсягів виробництва продукції і надання послуг;

- продуктивності праці: франчайзери запроваджують сучасну технологію праці і методи управління на підприємствах, якими вони повністю або частково володіють. Це сприяє підвищенню продуктивності праці, таким чином забезпечуючи власникам більшу дохідність.

Висновки

У контексті ключових тенденцій розвитку МСП в Україні необхідно виокремити значне погіршення стану інвестиційної безпеки. На сьогодні Україна перебуває у стані внутрішньої хаотичної боротьби, що призводить до створення несприятливих умов для розвитку МСП. Загрозами подальшої ескалації є.

- *Незадовільний стан соціально-економічного розвитку*, зумовлений відсутністю концентрації соціально-економічних реформ на питаннях зміни параме-

трів підприємницького середовища та підвищенні його відкритості до інновацій, оскільки це є необхідною передумовою для подальшого здійснення реформ.

- *Відсутність оптимізації процесу наукових досліджень*, підготовки фахівців в інноваційно-інвестиційній сфері, визначення та фінансової підтримки найбільш ефективних механізмів освоєння перспективних ринків збуту.

- *Дестимулююча система ціннісних орієнтацій суспільства*, яка полягає у відсутності кооперації і реалізації державою разом із представниками великого бізнесу цілеспрямованої освітньої політики в напрямі формування відповідних світоглядних засад молодого покоління та здійснення політики з поширення передового вітчизняного і світового досвіду щодо організації та ведення малого та середнього бізнесу. Формування конкурентного середовища має відбуватися як завдяки відповідним змінам у законодавстві, так і внаслідок кардинальних перетворень у ціннісних орієнтаціях суспільства та сфери підприємництва зокрема.

- *Послаблення економічного суверенітету через експансію іноземного капіталу*. У довгостроковій перспективі вплив коштів через репатріацію частини прибутку має перевищувати розмір пер-

винних вкладів. Тому говорити про зростання виробничого потенціалу країни за рахунок іноземних інвестицій виправдано тільки в тому сенсі, якщо ці інвестиції стимулюють економічний розвиток приймаючої країни загалом.

- *Обмеження потенціалу нарощування продуктивності праці* – у цьому аспекті існує не просто загроза появи неконкурентоспроможної продукції, підприємств, галузей, національної економіки загалом, а й можливість системного відриву її від групи провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність економіки до інвестицій і нововведень, а також структурно-галузеву, інституційну та соціально-культурну несумісність.

- *Посилення ролі цінової конкуренції*. Вихід на ринки дедалі більшої кількості виробників з країн із дешевою робочою силою і глобалізація конкуренції сприяють посиленню ролі цінової конкуренції. Нові конкуренти за однакової якості продукції намагаються захопити ринки за допомогою значно нижчих цін. Зростання конкуренції засновано на надмірних потужностях і стагнуючих обсягах ринку. Оскільки можливості диференціації продуктів через визначений проміжок часу зменшуються, якість продуктів стає однаковою, і продуктова політика поступається ціновій політиці. Останнім часом спостерігається посилення сприйняття цін покупцями як зниження реального доходу в більшості країн світу.

- *Посилення ролі нецінової конкуренції*. Дослідження ринкових структур фокусується на ціні як на засобі конкурентної боротьби, незважаючи на те, що цінова конкуренція просто зміщує продавця по кривій попиту і може змусити конкурентів вжити аналогічних заходів. Диференціація продукту та реклама є найбільш тонкими засобами нецінової конкуренції. Підприємства вважають конкуренцію продукції більш небезпечною порівняно із ціновою конкуренцією і тому виявляються не готовими до такої боротьби або мають більш слабкі переваги в такій боротьбі. Витрати на пошук та створення унікальної продукції нале-

жать до переваг підприємства порівняно з його конкурентами.

Аналіз питань взаємодії інвестиційної безпеки держави та інституту франчайзингу дасть змогу попереджати виникнення ризиків як для франчайзерів, франчайзі, так і для потенційних інвесторів. У цьому аспекті для України актуалізується проблема подальшого розроблення та впровадження стратегії забезпечення інвестиційної безпеки МСП, у межах якої необхідно реалізувати низку заходів.

1. Унормувати поняття «франчайзингу» і пов'язану з ним термінологію.

Верховній Раді України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству фінансів, Міністерству юстиції, Антимонопольному комітету слід доопрацювати проект Закону України «Про франчайзинг» від 8 листопада 2001 р. Цей Закон визначає поняття франчайзингу, а також правові та економічні засади для його здійснення.

Українські підприємці мають можливість укласти як договори франчайзингу, так і договори комерційної концесії, про що свідчить ст. 3 Цивільного кодексу України. Реєстрація договорів комерційної концесії (ст. 1118 Цивільного кодексу та ст. 367 Господарського кодексу), без якої виконання договору і вирішення спірних питань є юридично неможливими, має супроводжуватися певними труднощами.

Верховною Радою України 14 липня 2015 р. прийнято в першому читанні проект Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», який розроблено за активної участі Міністерства юстиції України [9].

Комітетом з питань правової політики 16 травня 2011 р. було подано на розгляд до парламенту проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного та Господарського кодексів України щодо договорів комерційної концесії», згідно з яким «обов'язок щодо державної реєстрації договорів комерційної концесії передбачається покласти на центральний орган виконавчої влади, що забез-

печує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності» [10] (у червні 2013 р. цей законопроект очікував на друге читання).

2. Створити надійну систему гарантування захисту прав інвесторів та акціонерів (захист інвестицій, боротьба з корупцією).

Федерацією розвитку франчайзингу України було розроблено Кодекс етики як практичний збірник найважливіших принципів взаємодії учасників франчайзингової мережі в Україні, «при цьому він не заперечує відповідних національних законів. Він відповідає положенням Європейського кодексу етики франчайзингу, прийнятого Європейською федерацією франчайзингу». Кодекс етики вводить поняття «франчайзинг» і відповідну термінологію, єдині правила співпраці, поняття щодо попереднього розкриття інформації. Учасники ринку франчайзингу активно використовують терміни «франчайзинг», «договір франчайзингу»,

який своєю чергою не має законодавчої підтримки. Таким чином, вони вимушені застосовувати поняття «договір комерційної концесії», яке створює перешкоди для ведення бізнесу із закордонними партнерами – франчайзерами і франчайзі [9]. У цьому аспекті було б доцільно прийняти Кодекс етики на законодавчому рівні, що дасть змогу вирішувати спірні питання і співпрацювати з міжнародними партнерами.

3. Створити ефективний механізм державного регулювання внутрішнього ринку з метою визначення умов доцільності надання кредитних ресурсів для МСП (пільгові кредити, безвідсоткові кредити, кредитні канікули); передбачення умов для надання податкових преференцій (зокрема, в контексті впровадження нових технологій); створення умов для розвитку інвестиційно привабливого та ефективного внутрішнього ринку й боротьби з контрабандою, «тіньовими» імпортом та торгівлею.

Список використаних джерел

1. *Фінансовий* портал Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
2. *Сайт* Української асоціації роботодавців в галузі франчайзингу. – Режим доступу: <http://www.franchising.org.ua>
3. *Статистичний* щорічник України за 2014 рік / За ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 586 с.
4. *Офіційний* сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. *Аналітичний* огляд банків України. Депозити, 2015 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankografo.com>
6. *Що чекає* на франчайзинг наступні 5 років / Сайт Федерації розвитку франчайзингу та інфраструктури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fdf.org.ua/news/414-shcho-chekae-na-franchajzing-nastupni-5-rokiv>
7. *Сайт* Британської асоціації франчайзингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thebfa.org/academia/key-franchising-facts/>
8. *Прийнято* у першому читанні Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [Електронний ресурс]. / Сайт Федерації розвитку франчайзингу та інфраструктури – Режим доступу: <http://fdf.org.ua/news/416-prijnyato-u-pershomu-chitanni-zakon-ukrajini-pro-derzhavnu-reestratsiyu-yuridichnikh-osib-fizichnikh-osib-pidpriemtsiv-ta-gromadskikh-formuvan>
9. *Офіційний* Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

References

1. *Finansovyi* portal Minfin [The financial portal Minfin]. Retrieved from <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/> [in Ukrainian].
2. *Sait* Ukrainskoi asotsiatsii robotodavtsiv u haluzi franchaizingu [The site of the Ukrainian Association of Employers in franchising]. Retrieved from <http://www.franchising.org.ua> [in Ukrainian].

3. *Zhuk I. M.* (Eds.) (2015) *Statystychny shchorichnyk Ukrainy za 2014 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2014]. Kyiv : State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

4. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statyky* [The official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

5. *Analytychnyi oghiad bankiv Ukrainy. Depozity* [Analytical review of banks in Ukraine. Deposit]. Retrieved from <http://bankografo.com> [in Ukrainian].

6. *Shcho chekaye na franchaizing nasturny 5 rokiv* [What will the franchise next 5 years] Sait Federatsiyi rozvytku franchaizingu ta infrastruktury [Site of the Federation of franchise development and infrastructure]. Retrieved from <http://fdf.org.ua/news/414-shcho-chekae-na-franchajzing-nastupni-5-rokiv> [in Ukrainian].

7. *Sait Britanskoi asotsiatsii franchaizingu* [The site of the British Association of franchising]. Retrieved from <http://www.thebfa.org/academia/key-franchising-facts/> [in English].

8. *Pryinyato u pershomu chytanniy Zakon Ukrayiny «Pro Derzhavnu reyestratsiyu yurydychnykh osib, fizychnykh osib – pidpriyemtsiv ta hromadskykh formuvan»* [Adopted in first reading the Law of Ukraine On State Registration of Legal Entities and individuals – entrepreneurs and community groups]. [Site of the Federation of franchise development and infrastructure]. Retrieved from <http://fdf.org.ua/news/416> [in Ukrainian].

9. *Ofitsiynyi sait Verhovnoyi Rady Ukrainy* [Official site of Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].